

Kooliõpetaja Karl Linnu kiri Esimesest maailmasõjast 7. mail 1917

Anu Raudsepp

DOI: <https://doi.org/10.7592/methis.v26i33.24143>

Esimesse maailmasõtta mobiliseeriti Venemaa 1912. aasta väeteenistusseaduse kohaselt reservväelastena ka eesti kooliõpetajad (vt lähemalt Raudsepp 2018, 6–14), nende seas Tartu Õpetajate Seminari haridusega kooliõpetaja Karl Lind (1887–1978). Tema lennust (1907) läksid Esimesse maailmasõtta pooled: Kristjan Herman, Karl Lind, Jaan Madisson, Juhan Meos, Gustav Martinson, Jaan Mägi, Juhan Mirka, Oskar Veber ja Johannes Õunapuu (Kiirats jt 1929, 326–331).

Karl Lind pärines Kaarepere vallast ning alustas haridusteed Kaarepere ministeeriumikoolis. Tartu Õpetajate Seminari lõpetamise järel töötas ta 1907–1913 õpetajana Uderna ministeeriumikoolis ja 1913. aastast kuni sõtta mobiliseerimiseni Vastse-Kuuste kõrgemas algkoolis (sammas, 328).

Seminariõpingud ja ühised kultuurihuvid liitsid sealseid noori eesti haritlasi. Edasises elus toimus suhtlemine tollastes oludes suuresti kirja teel. Üksteise vaimse toe vajalikkust selgitab hästi Karl Linnu esimene kiri parimale sõbrale, tollasele Sangaste vallakooliõpetajale Gustav Martinsonile (1888–1959) 19. novembril 1907:

Kõigeparemad sõbrad ei unusta ennast vist iialgi – ma tahtsin ütelda: mitte iseennast, vaid oma kõigeparemat sõpra. Kuid vähem sõprus – see ununeb peagi, see on niipea, kui enam tarvidust sõpruse järele ei tunta, ja tarvidus kaub peagi. Terve salkkond oli meid seminaris, ja ühestki ei tea ütelda, et ta vaenlane oleks olnud, kõik olivad enam-vähem sõbrad, mitte üksi minule, vaid kõik kõigile.

Agaga ainult mõne kuu järele on need kõik teine teisele nii võeraks jäänud, et keegi teise elukäigust palju ei tea, ega teada tahagi. Kui selle peale mõtled, tulevad jälle Koidula laulu sõnad meelde: „Suure hulga sees kaub lugemata üksik laineke, – ei ta iial pööra enam tagasi.“¹ Olen mõnega meie seltsimeestest kokku juhtunud, kõik räägivad, et nemad teistest väga vähe teavad, kuid tihti ei arva nad ise mitte tarvilikuks teadasaamiseks esimest sammu astuda. Käisin 14 skp. Tartus ja ka seminaris, aga seal ei ole ka palju midagi teada. Nii siis ununeb sõprus natuke haaval ja küsi vanemate seminaristide käest, nemadki ei tea tihti oma seltsimeestest põrmugi. Räägi siis veel niisugustele „Ühisus teeb tugevamaks.“ (Lind 1907.)

Gustav Martinson jäi Karl Linnu lähimaks, eluaegseks sõbraks. Martinsoni (alates 1940 Kusta Mannermaa) kirjakogus² on palju Karl Linnu kirju aastatest 1907–1960.

1 Tsitaat Lydia Koidula luuletusest „Lained“, mille on viisistanud Friedrich August Saebelmann.

2 Gustav Martinsoni (Kusta Mannermaa) kirjakogu asub artikli autori, tema lähisugulase erakogus.

Neist kirjadest on võimalik saada aimu ühe elupõlise eesti kooliõpetaja eluteest, tööst ja mõtetest.

Esimese maailmasõja ajast on säilinud viis Karl Linnu kirja Gustav Martinsonile, kes mobiliseeriti sõtta juba 1914 (vt lähemalt Raudsepp 2018): kaks kirja kooliõpetajana Eestist (29.12.1914 ja 17.01.1915) ja kolm kirja sõjaväljalt (30.05.1916, 30.11.1916 ja 7.05.1917). Karl Lind võeti sõtta 1915. aastal (Lind 1917). Tema soov minna õppima lipnike kooli (Lind 1916) täitus 1917. aasta mai alguses, mil ta asus õppima Gattšina lipnikekooli (Martinson 1917c). Sellest ajast pärit kiri järgnevalt avaldataksegi, sest selles väljenduvad Vene väes teenivate eesti sõjameeste meeleolud tollaste Venemaa murranguliste sündmuste kontekstis.

1917. aasta talvel oli Venemaa impeerium nimelt jõudnud majandusliku ja sõjalise krahhini, mis viis veebruarirevolutsioonini. Keeruline sisepoliitiline olukord päädis 2. märtsil Ajutise Valitsuse loomisega eesotsas Georgi Lvoviga ning Nikolai II troonist loobumisega. Gustav Martinsoni päevik vahendab meieni tollaseid mõtteid sõjaväljalt 4. märtsil 1917:

Mida keegi oodata ei teadnud, vähemalt nii ruttu mitte, on sündinud. Vana valitsus on Venemaal uuele aseme annud. Juba paar päeva liikusid jutud kõiksugu sündmustest ja muutusest. Täna anti aga käsk ametlikult teada. Saime käsukirja 4. märtsi õhtul kella 9 ümber kätte. Loeti suure õhinaga. Ja lugedes Nikolai II viimast päevakäsku 3. märtsil Pihkvas antud, sai meel õige kurvaks. Ta ise oli vist õige häa ise-loomuga inimene. Aga pehme, kindlusetu. Aeg on aga niisugune, mis kõige tublimaid valitsuse etteotsa nõuab. Loodame, et uus valitsus vürst Lvoviga eesotsas maa raskest kitsikusest välja jõuab viia ja auga sõja lõpetada. Loodame, et Venemaale ja ka meie kodumaale tõesti parem, lahedam, vabam elujärg kätte tuleb. (Martinson 1917–1921.)

Tsaarivõimu kukutamise kaasnemisid impeeriumi poolt väevõimuga liidetud rahvuspiirkondades muutused. Nii teatas Ajutine Valitsus 6. märtsil Soome konstitutsiooni taastamisest ja avaldas 20. märtsil määruse usuliste ja rahvuslike kitsendamise kohta, 17. märtsil kuulutas Poola iseseisvust. Eestile anti 30. märtsil 1917 valitsuse määrusega „Eestimaa kubermangu administratiivse valitsemise ja kohaliku omavalitsuse ajutise korra kohta“ autonoomia. Eestimaa kubermangu eesotsas seisis Ajutise Valitsuse komissar Jaan Poska. Omavalitsusorganina moodustati Eestimaa Kubermangu Ajutine Maanõukogu, mis koosnes maakondade ja linnade poolt valitud saadikutest. Samuti moodustati maakondlikud maanõukogud. Seejuures oli õigus olla valitud uutesse omavalitsusorganitesse nii meestel kui naistel, vanusega vähemalt 21 eluaastat (vt lähemalt Vahtre 2010, 411–416).

Karl Lind kõneleb kirjas 7. mail 1917 Gustav Martinsoni suurest optimismist seoses muutustega. Tõepoolest, Martinsoni tollastest kirjadest koju õhkub optimismi ja loo-

tust muutusteks Eestis. Ta kirjutas näiteks 10. aprillil 1917 isale Villem Martinsonile: „Loodame kindlasti, et sõda pea lõpule jõuab ja kodumaa tast täitsa puutumata jääb ja suureste pärast sõda edeneda võib. Uus valitsus paneb loodetavasti palju häid uuen- dusi maksma, nii et meiegi elu parem saab olema“ (Martinson 1917b).

Karl Lind kritiseeris oma kirjas eriti sõbra lootust emakeelsele koolile. Gustav Mar- tinson jagas oma sellekohaseid optimistlikke mõtteid ka kodustele, kirjutades 23. april- lil 1917 emale Lotta Martinsonile seoses noorema venna Karli õpingutega:

Te kirjutasite, et Karlat tahate suvel kooli panna. Ei tea kas tänavu tuleb seda teha. On ju nüüd Karlagi töö kodus tarviline, ta avitab ikka õige kõvasti. Ja päälegi on nüüd kooli asja korraldamine käsil; tuleb ema- keelne õpetus igale poole, nii et mu arvates tänavu suvel vast ei maksa tal tunde võtta. Loodame kind- lasti, et sõda ka tänavu kodumaale ei pääse, nii et te rahulikult oma tööd saate teha. Vist tuleb nüüd paremaid seadusi, korraldatakse maa-asja, nii et häid lootusi tuleviku pääle on. (Martinson 1917a.)

Gustav Martinsonil oli õigus. Peatne Eesti omariiklus tõi ka emakeelse kooli, mis kehtestati 7. detsembril 1918 Eesti Ajutise Valitsuse ajutiste määrustega koolide kohta (Riigi Teataja 1918, 4). Gustav Martinson mainis omakorda 18. mail 1917 kirjas isale Karl Linnult saadud kirja, kommenteerides sõbra pessimistlikke mõtteid: „Sõber Lind vaa- tab üsna tumeda prilliga tuleviku pääle, ise aga usun siiski et parem hääd loota kui halba, ja kes teab vast lähavad me hääd lootused täide. Usume seda.“ (Martinson 1917c).

Karl Lind Gustav Martinsonile

7. mail 1917

Armas sõber!

Ole esiteks terve meelepidamise eest – saan Sult kaartisid alatasa, ikka üle paari päeva kaart. Sinupoelses postitalituses juhtub küll sagedasti üllatusi; nii sain maikuu alguses Sinu 23. aprilli kaardi, siis paari päeva pärast alles 11da aprilli kaardi ja 12. märtsi pikema kirja, eile sain aga jälle õigel ajal Sult 25.da aprilli kirja. Oleksid Sa mulle kättesaadaval, nagu me omal ajal, 1915. a., olime, siis võtaksime me kõik selle „suure ajajärgu“ sündmused, nende põhjused ja tagajärjed, need „tulevikulootused“ ühel sõb- ralikul jalutuskäigul kõne alla. Nagu Su viimastest kirjadest näha, kaldud Sa nüüdsel ajal kangeste optimismusesse, omas optimismuses mõnikord koguni õndsasse lapse- meelde, kui Sa praeguse aja tundemärkidest seda seletad, et meil tulevikus suured lootused olla võivad, iseäranis meie emakeelsel koolil. „Süda hüppab rõõmu pärast mõteldes selle üle...“, nagu õnnis optimist, Dr. K.A.H.³ kirjutas. (Ära Sa aga pahanda, hoidku selle eest! Ega ma Sind mõnitada ei ole mõtelnud.) – Aga palju küsimusi oled

3 Karl August Hermann (1851–1909), eesti helilooja ja keeleteadlane.

Sa omis pikemais kirjuis algatanud, küll poliitikast, küll minust, küll kirjandusest. Ka mina olen kõige selle aja nähtuste ja küsimuste üle järele mõtelnud, põhjuseid otsides ja tagajärgesid püüdes ette näha. Kõike seda „suurt ajajärku“ nägin ma mitu aastat ette ja kuulutasingi paljudele sel kujul, nagu ta nüüd ilmsile tulnud. Viimased paar kuud oli mul palju aega mõtlemiseks, sest meie koopad on ju pimedad, suitsused ja porised – saad kuhugi pikali ja mõtled külmalt ja kainelt; mõtelda saab ööd otsa, kevadises õhus, püss põlvede pääl, kuskil „brustweri“⁴ pääl istudes, sest kaevikus on ju põlvini savi; ja saksa rakettisid vaadeldes, valguvad mõtted, lühikesed, katkenud, aga teravad ja tões- selged. Meie vahekord on nagu Lindel Jürgensteini vastu: esimene – palju lugenud, vähe seedinud, teine – vähe lugenud, palju seedinud,⁵ Sina istud kabinetis ja loed, sirutad selga, kahetsed muidu lõunamaa neiukeste iludust (Ah, Sa tuhant!). Mulle aga töötab truudust lõunamaa palavusega, põhjamaa kindlusega „sini-silma neiu“ ja sest on mulle küllalt, naisküsimuse olen ma sellega lahendanud, et ma temale kord kuus, tema mulle niisama tihti puhtast armastavast südamest kirja läkitab, mõnikord ka kaks. – Deputat⁶ ma pole olnud, sest Sa mäletad päris õigeste, et mul demagoogilisi kaldu- vusi ei ole, sattun käredatega otsekohe opositsiooni ja jään valimistel kõrvale. (Vägise läheb pimedaks, öö jõuab ja sel ööl tulevat juba sõita. Ruttan lõpetamisega, kirjutan veel nii käsikaudu). Ajalehti loen nüüd kaunis palju, aga „Postimeest“ õige harva, sest siin muutlikuis oludes ei taha raha kulutada ta tellimise pääle, ka adress võib iga päev muutuda. Kui saan paigal püsima, siis tahan ikka oma lehe ka tellida, olgu aega lugemi- seks ehk mitte.

Tuleb jälle „ustavisid“⁷ tuupima hakata.

Tuhat tervist! K

4 Die Brustwehr – kaitserinnatis (sks k).

5 Bernhard Linde (1886–1954), eesti publitsist ja tõlkija. Anton Jürgenstein (1861–1933), eesti ajakirjanik ja kirjandus- kriitik. Karl Lind viitab Jürgensteini arvustusele Linde essee „Raiesmaal. Mõtted kirjanduse ja elu üle“ kohta, mis oli ilmunud albumis „Noor-Eesti III“: „Võimatu on Linde mõtetest „kirjanduse ja elu“ üle ülevaاتlikult kirjutada. Ta on, kui seda kirjanikkude nimede rohkust uskuda, keda ta tsiteerib, liiga palju lugenud, liiga vähe seedinud“ (Jürgenstein 1909, 484; vt ka Kulli 2008).

6 Deputat – saadik. Ilmselt peab Karl Lind silmas eelpoolmainitud Eesti autonoomiaga seotud omavalitsusorganite valimisi.

7 Ustav – määrustik (vn k).

Karl Lind 10. mail 1917. Anu Raudsepa erakogu.

Gustav Martinson Esimese maailmasõja ajal.
Anu Raudsepa erakogu.

Epiloog

Mõlemad sõbrad osalesid hiljem ohvitseridena ka Vabadussõjas ning jätkasid seejärel tööd kooliõpetajana: Gustav Martinson Tartus ja Karl Lind Tartumaal. Lind töötas kuni 1922. aastani Vastse-Kuuste kõrgemas algkoolis, sealtepeale Kudina vallas Nava algkooli juhatajana (Kiirats jt 1929, 328).

Karl Lind arreteeriti 1945. aasta märtsis Eesti Omakaitseesse kuulumise pärast ja talle mõisteti 10 aastat vangistust Kasahhi NSVs Karagandas. Pärast 15. detsembril 1954 laagrist vabanemist läks ta Siberis perekonna juurde, kes olid küüditatud 1949. aastal (Karl Linnu toimik). Sõber Martinson toetas Lindu ja ka tema perekonda kirjade ja raamatutega vaimselt Siberi ränkrasketel aastatelgi, mis ta tervise laastasid. Sellestki ajast on säilinud tema kirjad, sedapuhku venekeelsed. Karl Lind ja ta perekond vabastati asumiselt 1956. aasta septembris (samas).

Kahe kooliõpetaja sõprus kestis läbi elu. Karl Linnu viimast kirja 18. veebruarist 1960 sõber enam kätte ei saanud, sest ta suri 1959. aasta sügisel. Karl Lind seda ei teadnud. Ta tegi 72-aastasena selles kirjas kokkuvõtte oma elust: „Üürike elu – veel hoiab ta meid... Suur elutöö jääb meist lõpetamatult selja taha maha. Aeg oli kasin, enneaegu tuli lõpp tööle! Kes küll võtab kord otsa üle ja jätkab sealt, kus meie pidime lõpetama? Minu järeלטulijaist minu pooliku töö jätkajaid ei saa. Ja nõnda kõik vaobki sammaldunud sängi...“ (Lind 1960).

Käesolev artikkel on austusavaldus kooliõpetaja Karl Linnu elutööle.

Artikkel on valminud Haridus- ja Teadusministeeriumi projekti „Eesti kultuuri arengumustrid“ (EKKD-III2) ja Eesti Kirjandusmuuseumi projekti „Kultuurilugu ja arhiiv: allikad, probleemid, vaatenurgad“ (EKM 8-2/22/1) raames.

Allikad

Jürgenstein, Anton. 1909. „Noor-Eesti III.“ – *Eesti Kirjandus* 4 (12), 480–489.

Karl Linnu toimik = „LIND, Karl-August. Mikk. 1887. Arreteeritud.“ – Kollektsoon eriasumisele saadetute isikutoimikutest. Rahvusarhiiv, RA, ERAF.8SM.1.6861.

Kiirats, Mart, Peeter Põld ja Juhan Tork. 1929. *Tartu Õpetajate Seminar 1828–1928*. Tartu: Tartu Õpetajate Seminari vilistlaskogu.

Kulli, Jaanus. 2008. „Bernhard Linde. Noor-Eesti voorülem.“ – *Methis. Studia humaniora Estonica*, nr 1–2. *Noor-Eesti kümme aastat: esteetika ja tähendus*, koost. Marin Laak ja Sirje Olesk, 218–228. <https://doi.org/10.7592/methis.v1i1-2.468>.

Lind, Karl. 1907. „Kiri Gustav Martinsonile, 19.11.1907.“ Anu Raudsepa erakogu.

———. 1916. „Kiri Gustav Martinsonile, 30.11.1916.“ Anu Raudsepa erakogu.

———. 1917. „Kiri Gustav Martinsonile, 7.05.1917.“ Anu Raudsepa erakogu.

———. 1960. „Kiri Kusta Mannermaale, 18.02.1960.“ Anu Raudsepa erakogu.

Martinson, Gustav. 1917a. „Kiri Lotta Martinsonile, 23.04.1917.“ Anu Raudsepa erakogu.

———. 1917b. „Kiri Villem Martinsonile, 10.04.1917.“ Anu Raudsepa erakogu.

———. 1917c. „Kiri Villem Martinsonile, 18.05.1917.“ Anu Raudsepa erakogu.

———. 1917–1921. „Päevik.“ Anu Raudsepa erakogu.

Raudsepp, Anu. 2018. „Kooliõpetaja Gustav Martinsoni (1888–1959) rahvuslik-kultuuriliste vaadete mõjutegurid Esimeses maailmasõjas.“ – *Ajalooline Ajakiri* 1: 6–14.

Riigi Teataja. 1918. „Eesti Ajutise Valitsuse ajutised määrused koolide kohta.“ – *Riigi Teataja* nr 5, 7. detsember.

Vahtre, Sulev, peatoim. 2010. *Eesti ajalugu V. Pärissorjuse kaotamisest Vabadussõjani*. Tartu: Ilmamaa.

Anu Raudsepp – PhD, TÜ ajaloo didaktika kaasprofessor ja Eesti Kirjandusmuuseumi erakorraline vanemteadur. Ta uurib esiteks erinevaid Eesti 20. sajandi kultuuriloo (haridus, kirjandus, tsensuur, õigeusu kirik) teemasid. Teiseks tema teadustöö põhivaldkonnaks on ajaloodidaktika, milles ta keskendub humanitaarvaldkonna õpikute analüüsile. Kolmandaks uurimisvaldkonnaks on tal viimastel aastatel kujunenud sisejulgeoleku ajalugu (siseministeerium, piirivalve, politsei).

E-post: [anu.raudsepp\[at\]ut.ee](mailto:anu.raudsepp[at]ut.ee)